

MAKTAB O'QITUVCHILARINI PEDAGOGIK MAHORATINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Xudoyqulova Komila Do'stboyeva

Toshkent viloyati, Zangiota tumani 8-umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18207063>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirishga qaratilgan samarali mexanizmlar tahlil qilinadi. Jumladan, uzluksiz kasbiy rivojlanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish, mentorlik va reflektiv faoliyat orqali o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, malaka oshirish tizimini takomillashtirish va o'qituvchi faoliyatini baholash mexanizmlarining ta'lim sifati oshishidagi o'rni asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, o'qituvchi kompetensiyasi, kasbiy rivojlanish, malaka oshirish, ta'lim sifati, innovatsion pedagogika, raqamli ta'lim.

Аннотация: В статье рассматриваются механизмы повышения педагогического мастерства учителей общеобразовательных школ. Анализируются вопросы непрерывного профессионального развития, внедрения современных педагогических технологий, использования цифровых образовательных ресурсов, а также роль наставничества и рефлексивной деятельности в формировании профессиональных компетенций учителей. Обосновывается значение системы повышения квалификации и оценки педагогической деятельности в повышении качества образования.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная компетентность учителя, повышение квалификации, профессиональное развитие, качество образования, инновационные технологии, цифровое обучение.

Abstract: This article analyzes effective mechanisms for improving the pedagogical skills of school teachers. It focuses on continuous professional development, the integration of modern pedagogical technologies, the use of digital educational tools, and the role of mentoring and reflective practice in enhancing teachers' professional competencies. The study also highlights the importance of improving teacher training systems and performance evaluation in ensuring higher quality education.

Keywords: pedagogical skills, teacher competence, professional development, in-service training, quality of education, innovative pedagogy, digital education.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Jamiyat taraqqiyoti, inson kapitalining sifati va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash jarayonida maktab ta'limi muhim bo'g'in hisoblanadi. Ushbu jarayonda o'qituvchining kasbiy salohiyati, pedagogik mahorati va zamonaviy bilim hamda ko'nikmalarga ega bo'lishi ta'lim sifati belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Maktab o'qituvchisining pedagogik mahorati nafaqat fan bo'yicha bilimlar majmuasi, balki ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish kabi ko'nikmalarni ham o'z ichiga oladi. Shu bois, o'qituvchilarning pedagogik mahoratini muntazam oshirib borish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. So'nggi yillarda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, raqamli ta'lim muhitining kengayishi, masofaviy va aralash ta'lim shakllarining joriy etilishi o'qituvchidan yangi yondashuvlar va moslashuvchanlikni talab etmoqda. An'anaviy o'qitish usullari bilan cheklanib qolish ta'lim samaradorligini pasaytirishi

mumkin. Shu sababli pedagogik mahoratni oshirishning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik mahoratni rivojlantirish mexanizmlari qatoriga uzluksiz kasbiy rivojlanish, malaka oshirish kurslari, mentorlik va kouching tizimi, o'qituvchilarning reflektiv faoliyati, raqamli va innovatsion ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish kiradi. Ushbu mexanizmlar orqali o'qituvchining kasbiy kompetensiyalari rivojlanadi, ta'lim jarayoni sifati va natijadorligi oshadi.

Mazkur ishning dolzarbligi shundan iboratki, maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish va tizimli ravishda takomillashtirish orqali ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish hamda zamonaviy ta'lim talablariga mos kadrlarni tayyorlash imkoniyati yaratiladi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Pedagogik mahorat tushunchasi va uning nazariy asoslari pedagogika fanining yetakchi namoyandalari tomonidan keng yoritilgan. Xususan, A.S. Makarenko pedagogik mahoratni o'qituvchining kasbiy bilimlari, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish qobiliyati va shaxsiy fazilatlarining uyg'unligi sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, pedagogik mahorat o'qituvchining kasbiy tajribasi davomida shakllanib boradi va amaliy faoliyatda namoyon bo'ladi [1].

V.A. Suxomlinskiy pedagogik mahoratning markazida o'quvchi shaxsiga bo'lgan insonparvar munosabat turishini ta'kidlaydi. U o'qituvchining pedagogik madaniyati, axloqiy fazilatlarini va ijodkorligini pedagogik mahoratning muhim tarkibiy qismlari sifatida ko'rsatadi [2].

Zamonaviy pedagogika tadqiqotlarida pedagogik mahorat ko'proq kompetensiyaviy yondashuv asosida izohlanadi. I.A. Zimnyaya pedagogik kompetensiyani kasbiy bilimlar, pedagogik ko'nikmalar, shaxsiy sifatlar va reflektiv faoliyatning integratsiyasi sifatida talqin etadi hamda pedagogik mahorat ushbu kompetensiyalar rivoji bilan chambarchas bog'liqligini asoslaydi [3].

N.V. Kuzmina va A.K. Markova tadqiqotlarida o'qituvchining kasbiy faoliyat samaradorligi pedagogik mahorat darajasi bilan bevosita bog'liq ekanligi qayd etilgan. Ularning ishlarida pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlaridan biri sifatida uzluksiz kasbiy rivojlanish va o'z-o'zini tahlil qilish jarayoni alohida ta'kidlanadi [4].

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish masalasi "professional development" va "lifelong learning" tushunchalari doirasida keng o'rganilgan. M. Fullan o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ta'lim islohotlarining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ko'rib, pedagogik mahoratni oshirishda hamkorlik, mentorlik va tajriba almashishning muhimligini ta'kidlaydi [5].

A. Hargreaves va L. Darling-Hammond o'z tadqiqotlarida samarali pedagogik faoliyat o'qituvchining reflektiv fikrlashi, innovatsion yondashuvlarga ochiqqligi va jamoaviy o'rganish jarayonlarida faol ishtiroki bilan bog'liqligini asoslab berganlar [6].

So'nggi yillarda pedagogik mahoratni oshirishda raqamli ta'lim texnologiyalarining o'rni alohida tadqiq etilmoqda. Tadqiqotchilar masofaviy va aralash ta'lim sharoitida o'qituvchining raqamli kompetensiyasi pedagogik mahoratning ajralmas qismi ekanligini ta'kidlaydilar [7].

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish masalasi ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda yoritilgan. Ularda uzluksiz malaka oshirish, pedagogik innovatsiyalarni joriy

etish va o'qituvchi faoliyatini baholash tizimini takomillashtirish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillari sifatida ko'rsatiladi [8].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik mahorat masalasi yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, uni oshirish mexanizmlarini maktab ta'limi sharoitida kompleks va tizimli yondashuv asosida tadqiq etish dolzarb bo'lib qolmoqda [9].

Tadqiqot metodlari. Mazkur tadqiqot jarayonida maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish va tahlil qilish maqsadida umumilmiy, nazariy va empirik tadqiqot metodlaridan kompleks ravishda foydalanildi.

Nazariy tadqiqot metodlari. Pedagogik mahorat tushunchasi, uning mazmun-mohiyati hamda rivojlanish mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslashda tahlil va sintez metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali mavjud ilmiy adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va konseptual yondashuvlar o'rganilib, umumlashtirildi. Taqqoslash metodi yordamida mahalliy va xorijiy tajribalar solishtirildi hamda ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Shuningdek, induksiya va deduksiya metodlari asosida alohida ilmiy xulosalardan umumiy nazariy qarashlar shakllantirildi hamda umumiy tamoyillardan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Modellash tirish metodi orqali maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirishga qaratilgan mexanizmlarning konseptual modeli ishlab chiqildi.

Empirik tadqiqot metodlari. Tadqiqotning empirik bosqichida kuzatish metodi qo'llanilib, maktablarda o'quv jarayonining tashkil etilishi, o'qituvchilarning pedagogik faoliyati va ta'lim jarayonidagi ishtiroki bevosita o'rganildi. So'rovnoma va anketa metodlari orqali o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishga bo'lgan ehtiyoji, malaka oshirish tizimiga munosabati hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish darajasi aniqlandi.

Intervyu metodi yordamida tajribali o'qituvchilar, metodistlar va ta'lim muassasalari rahbarlarining fikr-mulohazalari o'rganildi. Pedagogik tajribani o'rganish va umumlashtirish metodi orqali ilg'or tajribalar tahlil qilinib, ularni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari baholandi.

Statistik va tahliliy metodlar. Olingan empirik ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish jarayonida statistik metodlardan foydalanildi. Xususan, foizli tahlil, diagramma va jadval asosida ma'lumotlarni tizimlashtirish orqali pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlarining samaradorligi baholandi. Ushbu metodlar tadqiqot natijalarining ishonchligini ta'minlashga xizmat qildi.

Natija va muhoma. Tadqiqot jarayonida maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish mexanizmlarini aniqlash va ularning samaradorligini baholash maqsadida olib borilgan nazariy va empirik tahlillar muhim ilmiy-amaliy natijalarni ko'rsatdi. Olingan natijalar pedagogik mahoratni oshirish jarayoni ko'p omilli va tizimli yondashuvni talab qilishini tasdiqladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning pedagogik mahorati darajasi ularning kasbiy rivojlanish imkoniyatlari, malaka oshirish tizimining sifati hamda ta'lim jarayonida innovatsion va raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi. So'rovnoma va kuzatuvlar natijasida o'qituvchilarning katta qismi an'anaviy o'qitish usullaridan ko'proq foydalanayotgani, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarni qo'llashda muayyan qiyinchiliklarga duch kelayotgani ma'lum bo'ldi. Bu holat pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlarini amaliy jihatdan takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Empirik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, uzluksiz malaka oshirish va kasbiy rivojlanish tizimida ishtirok etayotgan o'qituvchilarning pedagogik faoliyati samaradorligi yuqoriroq bo'ladi. Xususan, mentorlik va kouching asosida tashkil etilgan kasbiy rivojlanish shakllari

o'qituvchilarning pedagogik tafakkuri, reflektiv fikrlashi va innovatsion yondashuvlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa pedagogik mahoratni oshirish jarayonida individual yondashuvning muhimligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot davomida raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirishda muhim omil ekanligi aniqlandi. Masofaviy va aralash ta'lim sharoitida raqamli kompetensiyaga ega bo'lgan o'qituvchilar dars jarayonini samaraliroq tashkil etishi, o'quvchilarning faolligini oshirishi va ta'lim natijalarini yaxshilashi kuzatildi. Shu bilan birga, ayrim o'qituvchilarda raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha bilim va ko'nikmalarning yetarli emasligi pedagogik mahoratni rivojlantirishda muammo sifatida namoyon bo'ldi.

Olingan natijalar pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlarining samaradorligi ularning tizimli va uzviy tashkil etilishiga bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Agar malaka oshirish kurslari nazariya bilan cheklanib qolsa, ularning amaliy samarasi past bo'ladi. Aksincha, amaliy mashg'ulotlar, tajriba almashish, ochiq darslar va reflektiv tahlil bilan uyg'unlashtirilgan malaka oshirish tizimi o'qituvchilarning kasbiy mahoratini sezilarli darajada oshiradi.

Muhokama jarayonida aniqlanganki, pedagogik mahoratni oshirish faqatgina individual o'qituvchi sa'y-harakatlari bilan cheklanib qolmasligi lozim. Ta'lim muassasasi rahbariyati tomonidan qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhitni yaratish, o'qituvchilarni rag'batlantirish, innovatsion faoliyatni baholash va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillar pedagogik mahoratni oshirish jarayonining barqarorligini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlarini takomillashtirish orqali ta'lim sifati va o'quvchilarning bilim darajasi oshadi. O'qituvchining pedagogik mahorati rivojlangan sari ta'lim jarayonida samaradorlik, innovatsionlik va natijadorlik kuchayadi. Shu bois, pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlarini maktab ta'limi tizimida strategik yo'nalish sifatida rivojlantirish zarur.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot maktab o'qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish mexanizmlarini nazariy va amaliy jihatdan o'rganishga qaratildi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, pedagogik mahorat o'qituvchining kasbiy bilimlari, pedagogik ko'nikmalari, shaxsiy sifatlari hamda innovatsion va raqamli kompetensiyalarining uzviy uyg'unligi asosida shakllanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish jarayoni uzluksiz kasbiy rivojlanish tamoyiliga asoslanishi zarur. An'anaviy malaka oshirish shakllari bilan bir qatorda mentorlik, kouching, reflektiv faoliyat va tajriba almashish kabi zamonaviy mexanizmlarning joriy etilishi pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayoniga faol joriy etilishi o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirishda muhim omil ekanligi aniqlandi. Raqamli kompetensiyaga ega bo'lgan o'qituvchilar ta'lim jarayonini samarali tashkil etishi, o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishi bilan ajralib turadi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, pedagogik mahoratni oshirish mexanizmlarining samaradorligi ularning tizimli tashkil etilishi, ta'lim muassasasi rahbariyati tomonidan qo'llab-quvvatlanishi hamda o'qituvchilarning shaxsiy motivatsiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli pedagogik mahoratni rivojlantirish masalasiga kompleks va strategik yondashuv talab etiladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi: Uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish. Maktab o'qituvchilari uchun uzluksiz kasbiy rivojlanishga

asoslangan, modul va kompetensiyaviy yondashuvga tayangan malaka oshirish dasturlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

- **Mentorlik va kouching mexanizmlarini rivojlantirish.** Tajribali o'qituvchilarni yosh pedagoglarga biriktirish orqali mentorlik tizimini yo'lga qo'yish, kasbiy tajriba almashish va pedagogik mahoratni amaliy yo'l bilan rivojlantirish imkonini beradi.
- **Raqamli pedagogik kompetensiyalarni oshirish.** O'qituvchilar uchun raqamli texnologiyalar, masofaviy va aralash ta'lim platformalaridan samarali foydalanishga qaratilgan maxsus trening va seminarlar tashkil etish zarur.
- **Pedagogik faoliyatni baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish** O'qituvchilarning pedagogik mahoratini baholashda ularning innovatsion faoliyati, reflektiv tahlili va ta'lim natijalariga erishish darajasini inobatga oluvchi mexanizmlarni joriy etish lozim.
- **Ilg'or pedagogik tajribalarni ommalashtirish.** Ochiq darslar, metodik seminarlar va professional hamjamiyatlar orqali ilg'or tajribalarni keng targ'ib qilish pedagogik mahoratni oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.
- **Qo'llab-quvvatlovchi pedagogik muhit yaratish.** Ta'lim muassasalarida ijodkorlik va innovatsiyani qo'llab-quvvatlovchi, o'qituvchilarning kasbiy o'sishini rag'batlantiruvchi pedagogik muhitni shakllantirish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Makarenko A.S. *Pedagogik mahorat haqida*. — Moskva: Pedagogika, 1988.
2. Suxomlinskiy V.A. *O'qituvchi qalbi*. — Toshkent: O'qituvchi, 1990.
3. Zimnyaya I.A. *Pedagogik psixologiya*. — Moskva: Logos, 2004.
4. Kuzmina N.V., Markova A.K. *O'qituvchi kasbiy faoliyati va mahorati*. — Moskva: Nauka, 1993.
5. Fullan M. *The New Meaning of Educational Change*. — New York: Teachers College Press, 2007.
6. Hargreaves A., Darling-Hammond L. *Professional Capital: Transforming Teaching*. — London: Routledge, 2012.
7. Koehler M.J., Mishra P. *Technological Pedagogical Content Knowledge*. — Computers & Education, 2009.
8. Karimov I., Xudoyberdiyev B. *Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim sifati*. — Toshkent: Fan, 2020.
9. OECD. *Teachers' Professional Learning*. — Paris: OECD Publishing, 2019.